

Dr. sc. Anna-Maria Getoš,
docentica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Dr. sc. Stefan Giebel,
istraživač Sveučilišta u Brunswicku i Johannes Kepler Sveučilišta u Linzu

STRAH OD KRIMINALA MEĐU STUDENTIMA PRAVNOG FAKULTETA U SPLITU

UDK: 343.9

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 20.11.2011.

Jedan od glavnih izazova ovog rada je jasno pojmovno određenje straha od kriminala kao sociološkog fenomena, te kritički osvrt na temeljne kriminološke i sociološke konceptualne postavke koje ga omeđuju. Ključno je i pitanje legitimnosti samog koncepta straha od kriminala. Na temelju takve početne analize valja prikazati dosadašnja relevantna međunarodna i domaća istraživanja straha od kriminala, te ukazati na njihove ključne spoznaje. Slijedi osvrt na teorije koje objašnjavaju strah od kriminala, a zatim se predstavljaju i raspravljaju rezultati empirijskog istraživanja straha od kriminala provedenog 2011. godine na Pravnom fakultetu u Splitu (N=243). Zaključno se postavlja pitanje što, zapravo, preostaje relevantnim znanstvenim disciplinama, u prvom redu sociologiji i kriminologiji, ukoliko će se državna reakcija na kažnjiva ponašanja voditi upitno legitimnim konceptima o osjećajima i strahovima građana, a ne znanstvenim spoznajama proizašlim iz empirijskih i teoretskih istraživanja kriminala?

Ključne riječi: *strah od kriminala, kriminalna viktimizacija, studenti*

1. UVOD

U sociološkom izučavanju nastanka i promjena društvene reakcije na kriminal¹, a koja se prvenstveno, no ne i isključivo, reflektira u kaznenopravnim propisima, sve se veća pozornost posvećuje upravo modalitetima nastanka i razvoja društvene percepcije kriminala. Jedan od pokazatelja društvene percepcije kriminala je i strah od kriminala, a koji je kao predmet kriminoloških istraživanja sam za sebe jednako relevantan, kao i u širem kontekstu sociološkog izučavanja nastanka i promjena društvene reakcije na kriminal.

Aktualno u društvu i dalje prevladava optimistična predodžba o postepenom

¹ Umjesto izraza 'kriminal' često se u literaturi, ali i u zakonodavstvu u nazivima pojedinih zakona ili međunarodnih konvencija, upotrebljava izraz 'kriminalitet' (npr. Zakon o uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta ili Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta. Premda su oba naziva ispravna, u ovom se radu koristi izraz 'kriminal' zbog toga što je on bliži latinskom izvorniku (lat. *crimen*) dok je 'kriminalitet' izvedenica toga pojma, a koja dolazi iz njemačkog jezika (njem. *Kriminalität*). *Derenčinović, D. & Getoš, A.-M.* (2008.). Uvod u kriminologiju s osnovama kaznenog prava. Zagreb: Pravni fakultet u Zagrebu, 4.

iščekivanju kažnjivih i nasilnih ponašanja uslijed društvenog i civilizacijskog razvoja, a koja počiva na evolucijsko-teoretskom pogledu na društvo.² Takav pogled na kažnjiva, odnosno kriminalna ponašanja, neminovno dovodi do zgražavanja i iščuđavanja nad ovim društvenim fenomenom, te uvelike doprinosi stvaranju nerealne slike o kriminalu kod pojedinaca, ali i u društvu. Navedeno je od iznimne važnosti, obzirom da „zločin, zapravo, ne postoji“³ – određena ljudska ponašanja postaju kriminalna tek kao posljedica toga što prema *Durkheimu* „vrijeđaju zajedničku svijest“⁴. Slično je i s društvenom reakcijom na kriminal, a koja reflektira pogled društva na kažnjiva ponašanja, njihove počinitelje, žrtve, te stavove prema kažnjavanju. Nitko ne voli kriminal, a čini se kako nikakva napomena o ‘normalnosti’ kriminala⁵ ili njegovoj ‘normalizaciji’⁶ to neće promijeniti, tako da strah od kriminala kao ‘problem’ kontinuirano postoji, a slijedom čega se i aktivizam usmjeren ka smanjenju straha od kriminala nastavlja.⁷ No, opravdano se postavlja pitanje smislenosti i znanstvene utemeljenosti preventivnih i represivnih mjera kojima je cilj smanjenje straha od kriminala.

Naime, strah od kriminala nije samo pojmovno teško odrediv i kompleksan društveni fenomen, već se sve više dovodi u pitanje i njegova fenomenološka osebnost te osporava sam koncept postojanja samostalnog straha od kriminala, a koji nije samo izraz ili modalitet općih ljudskih strahova i nesigurnosti. Stoga je jedan od glavnih izazova ovog rada jasno pojmovno određenje straha od kriminala kao sociološkog fenomena te kritički osvrt na temeljne kriminološke i sociološke konceptualne postavke koje ga omeđuju. Na temelju takve početne analize valja prikazati dosadašnja relevantna domaća, strana i međunarodna istraživanja straha od kriminala i ukazati na njihove ključne spoznaje. Takav pregled će s jedne strane dati odgovor na pitanje fenomenološke jedinstvenosti i konceptualne legitimnosti straha od kriminala, dok će s druge strane omogućiti otvaranje teoretske rasprave o njegovim uzrocima.

Sve navedeno čini okvir za predstavljanje rezultata empirijskog istraživanja straha od kriminala provedenog 2011. godine na Pravnom fakultetu u Splitu.⁸

² Opširnije u *Trotha, T. Von* (1997.). *Zur Soziologie der Gewalt*. U: *Trotha, T.* (ur.), *Soziologie der Gewalt*. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, Sonderheft 37*, 9-56, 11.

³ *Christie* polazi od teze da zločin ne postoji – postoje samo radnje. *Christie, N.* (2004.). *A Suitable Amount of Crime*. London, New York: Routledge, 3.

⁴ Prema *Durkheimu* određeno ponašanje ne vrijeđa zajedničku savjest (društva) zato što je kriminalno, već je ono kriminalno zato što vrijeđa tu zajedničku savjest – ne osuđujemo neko ponašanje zato što je zločin, nego je to ponašanje zločin upravo zato što ga osuđujemo. Vidi *Durkheim, E.* (1984.). *The Division of Labor in Society*, Introduction by Coser, L.A. New York: The Free Press, 40.

⁵ *Durkheim* 1984.

⁶ *Garland, D.* (2001.). *The culture of control: crime and social order in contemporary society*. Chicago, Oxford: Chicago University Press – Oxford University Press.

⁷ Usporedi *Lee, M.* (2010.). *Affluence, Disadvantage, and Fear of Crime*. U: *Shoham, S.G., Knepper, P. & Kett, M.* (ur.). *International Handbook of Criminology*. Boca Raton, London, New York: CRC Press – Taylor & Francis Group, 377-394, 380.

⁸ Autori se zahvaljuju dr. sc. *Matku Pajčiću* s Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu na izvrsnoj organizaciji i uspješnom provođenju opsežnog anketiranja studenata Pravnog fakulteta u Splitu.

Nakon prikaza samog istraživanja, a što uključuje njegovu metodologiju i uzorak (N=243) te osnovna sociodemografska obilježja ispitanika, bit će određene i analizirane glavne determinante straha od kriminala.⁹ Na takvoj empirijskoj osnovi slijedi rasprava rezultata istraživanja i ukazivanje na relevantnost nalaza u širem sociološkom kontekstu. U tom pogledu se nastoji dati odgovor na pitanje treba li subjektivnim osjećajima pojedinaca, ali i društva u cjelini, pridavati toliki značaj, da se čak i kaznenopravne reakcije države (kao *ultima ratio societatis*) vode njima? Ukoliko bi odgovor bio potvrđan – zašto je takvo oslušivanje osjećaja i mijenja javnosti selektivno, tj. koji su to točno selektivni mehanizmi i njihovi uzroci koji dovode do toga da se nekim osjećajima, stavovima i strahovima udovoljava, dok se druge zanemaruju?

Jesmo li kao društvo možda ušli u razdoblje općeg ‘kukavičluka’¹⁰ ili je možda posrijedi samo vješto iskorištavanje strahova građana od strane vladajućih elita radi ostvarivanja dnevnopolitičkih ciljeva? Konačno, postavlja se možda i najvažnije pitanje – što preostaje relevantnim znanstvenim disciplinama, u prvom redu sociologiji i kriminologiji, ukoliko će se državna reakcija na kažnjiva ponašanja voditi osjećajima i strahovima građana, a ne znanstvenim i stručnim spoznajama proizašlim iz empirijskih i teoretskih istraživanja kriminala? Svakako da ovaj rad neće dati niti konačan niti sveobuhvatan odgovor na sva ta pitanja, no možda uspije potaknuti daljnja kritička razmišljanja i empirijska istraživanja ili čak isprovocira prijeko potrebnu akademsku i stručnu raspravu o aktualnim kaznenopravnim reformama u Hrvatskoj i neznanstveno utemeljenom *ad hoc* načinu njihovog provođenja.

2. STRAH OD KRIMINALA KAO SOCIOLOŠKI I KRIMINOLOŠKI FENOMEN

2.1. Osnovna pojmovna određenja i konceptualne postavke

Povećano znanstvenoistraživačko zanimanje za strah od kriminala samo je jedna od mnogobrojnih posljedica suštinskih promjena u sociološkom načinu razmišljanja o kriminalu.¹¹ Dok se tradicionalno težilo praćenju rasprostranjenosti, strukture i dinamike kretanja kriminala kao masovne društvene pojave, te otkrivanju njegovih mogućih individualnih i socijalnih uzroka, a s ciljem prevencije

⁹ Statistička obrada i analiza empirijskih podataka u poglavlju 3.3. djelo je autora rada dr. sc. *Giebela*, dok su preostali dijelovi rada djelo dr. sc. *Getoš*.

¹⁰ Modificirajući *Twaina* u pogledu njegovih promišljanja o strahu i hrabrosti mogli bismo reći da nije sama prisutnost straha kukavičluk, nego je kukavičluk popuštanje pred strahom i predaja strahu. Citat u izvorniku glasi: „*Courage is resistance to fear, mastery of fear – not absence of fear.*“ (hrv. Hrabrost je odolijevanje strahu, savladavanje straha – ne odsutnost straha.). Vidi *Twain, M.* (1900.). *The Tragedy of Pudd'nhead Wilson*; from *The Tragedy of Pudd'nhead Wilson and the Comedy Those Extraordinary Twins*. Electronic Text Center, University of Virginia Library, 155. URL: <http://etext.lib.virginia.edu/toc/modeng/public/Twa2Pud.html> [14.01.2012.]

¹¹ *Robert, P.* (2007.). *Insecurity and Fear of Crime*. U: Ritzer, George (ur.). *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. Malden, Oxford, Victoria: Blackwell Publishing, 2339-2344, 2342.

kriminala i adekvatnog tretmana počinitelja, u novije se vrijeme sve veći naglasak stavlja na percepciju kriminala kao „masovnog rizika“ (engl. *mass risk*) čije štetne posljedice valja po svaku cijenu obuzdati: središnja varijabla više nije kriminalac kao takav, već osjećaj o kriminalu ili iskustvo s kriminalom.¹² Zanimljivo je što navedena promjena u načinu sociološkog razmišljanja o kriminalu koincidira s jačanjem viktimološke komponente u području kriminologije, a uslijed čega dolazi do bujanja inicijativa za jačanje „prava žrtava“.¹³ Upravo u ovom širem kontekstu valja shvatiti i pojmovno odrediti strah od kriminala.

Strah od kriminala (engl. *fear of crime*) se kao metodološka tvorevina i predmet sociološkog izučavanja inicijalno pojavljuje u kasnim 1960 tim u Sjedinjenim Američkim Državama (uvođenjem istraživanja kriminalne viktimizacije),¹⁴ a nakon toga tijekom 1980 tih i u Ujedinjenom Kraljevstvu u obliku poznatog „Britanskog istraživanja kriminala“ (engl. *British Crime Survey* ili BCS¹⁵), da bi se zatim postepeno etablirao i diljem svijeta (prvenstveno kroz „Međunarodno istraživanje o žrtvama kriminala“¹⁶).¹⁷ U pogledu jasnog pojmovnog određenja neophodno je ukazati na različite konceptualne postavke, a obzirom da iste uvelike određuju sam pojam straha od kriminala. Naime, jedna je stvar strahovati od vlastite kriminalne viktimizacije, a sasvim druga je pak stvar percepcija kriminala

¹² Slično Robert 2007, 2342.

¹³ Viktimolozi se bave različitim aspektima viktimizacije, prvenstveno teorijama viktimizacije, potrebama žrtava, učincima viktimizacije, strahom od kriminala (engl. *fear of crime*), istraživanjima samodoživljene viktimizacije itd. Slično Wolhuter, L., Olley, N. & Denham, D. (2009.). *Victimology: Victimisation and Victims' Rights*. Abingdon, New York: Routledge-Cavendish, 13. Opširnije o odnosu kriminologije i viktimologije te o viktimologiji kao prihvatljivom izrazu inače tabuizirane osvete i posljedičnom jačanju „prava žrtava“ vidi i Getoš, A.-M. (2009.). Mjesto i uloga kriminologije i viktimologije u Hrvatskoj i u međunarodnom kontekstu. U: Turković, K., Maršavelski, A. & Roksandić Vidlička, S. (ur.). *Liber Amicorum Zvonimir Šeparović: Od kaznenog prava do viktimologije*. Zbornik radova u čast 80. rođendana profesora emeritusa Zvonimira Šeparovića. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 119.-140.

¹⁴ Do izučavanja straha od kriminala u SAD dolazi uslijed spoznaje nedostatnosti policijskih kriminalnih statistika (tamna brojka) i potrebe za iznalaženjem novih perspektiva pri mjeranju kriminala. Stoga Joseph Bidermann, Philip Ennis i Al Reiss ml. izumljaju istraživanje viktimizacije (engl. *victimization survey*) koje se temelji na općim ispitivanjima stanovništva. Kako ispitanici u tom prvom istraživanju iskazuju strah od viktimizacije, a koji nužno ne korelira s njihovom pretrpljenom realnom viktimizacijom (a bilo bi za očekivati da će žrtve kriminala iskazivati više razine straha, negoli osobe koje nisu pretrpjele kriminalnu viktimizaciju), strah od kriminala postaje sociološki zanimljiv fenomen i predmet daljnjih istraživanja. Slično Robert 2007., 2339-2340. Opširno Ennis P.H. (1967.). *Criminal Victimization in the United States. A Report of a National Survey*, National Opinion Research Center, Washington DC: US Government Printing Office.

¹⁵ BCS je godišnje nacionalno reprezentativno ispitivanje žitelja Engleske i Velsa kojim se od 1982. godine mjere viktimizacija, razine kriminala, javni strah od kriminala i sl. pojave u odnosu na kazneno pravosuđe (engl. *criminal justice*). Prema Fisher, B.S. & Reyns, B.W. (2009.). *Victimization*. U: Miller, J.M. (ur.). *21st Century Criminology: A Reference Handbook*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE Publications, 162-172, 170.

¹⁶ Opširnije u poglavlju 2.2. i u fusnoti 24.

¹⁷ Slično Barker, A. & Crawford, A. (2009.). *Fear of Crime and Insecurity in Europe*. Report WP 4. *Assessing Deviance, Crime and Prevention in Europe*. Project CRIMPREV coordinated by CNRS – Centre National de la Recherche Scientifique, 15. URL: http://lodel.irevues.inist.fr/crimprev/docannexe/file/330/crimprev_reportwp4_barker_crawfordva.pdf [20.01.2012.]

kao ozbiljnog društvenog problema.¹⁸

Tako se s jedne strane nalazi opća zabrinutost vezano uz percepciju (ne) sigurnosti u društvu, a koja je prije posljedica medijskog izvještavanja o kriminalu i socijalne dezorganizacije u vlastitom okruženju (tzv. *broken windows* teorija – ili „teorija razbijenih prozora“¹⁹), negoli realna procjena rizika od vlastite kriminalne viktimizacije. Riječ je dakle o osjećajima nesigurnosti i općim strahovima, a što se kako konceptualno tako i pojmovno veže uz „nesigurnost“ (engl. *insecurity*; njem. *Unsicherheit*; franc. *insécurité* ili *sentiment d'insécurité*).²⁰ S druge se pak strane nalazi osobna zabrinutost o vlastitoj kriminalnoj viktimizaciji, tj. individualni strah od postanka žrtvom konkretnih kriminalnih radnji: „strah od kriminala“. Stoga valja u pojmovnom, ali i konceptualnom smislu jasno razlikovati „strah od kriminala“ i „osjećaj nesigurnosti“.

2.2. Pregled dosadašnjih istraživanja straha od kriminala

Istraživanja razine i rasprostranjenosti straha od kriminala mnogobrojna su i posljednjih se nekoliko godina može zamijetiti porast znanstvenoistraživačkog interesa na ovom području, a što se između ostaloga²¹ ogleda i u povećanju broja nacionalnih istraživanja,²² no još više kroz sve učestalija međunarodna istraživanja,²³ a od kojih svakako valja istaknuti „Međunarodno istraživanje o žrtvama kriminala“ (engl. *International Crime Victims Survey* ili ICVS²⁴) i

¹⁸ Vidi Robert 2007, 2342, a vezano uz *victimisation insecurity* vidi Gray, E., Jackson, J. & Farrall, S. (2011). Feelings and Functions in the Fear of Crime: Applying a New Approach to Victimisation Insecurity. *British Journal of Criminology* 51(1), 75-94.

¹⁹ Opširnije o tzv. *broken windows* tezi u poglavlju 2.3. Vidi i Wilson, J.Q. & Kelling, G.L. (1982). Broken Windows – The police and neighborhood safety. *Atlantic Monthly* ožujak 1982., 29-38. URL: <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/1982/03/broken-windows/4465> [04.02.2012.]

²⁰ Robert 2007, 2340.

²¹ Pored istraživanja straha od kriminala, dobar su pokazatelj i pojavnost specijaliziranih znanstvenih časopisa, poput *Freedom from Fear* (vidi: <http://www.freedomfromfearmagazine.org> [03.02.2012.]), ali i rastući broj tematskih znanstvenih konferencija.

²² Vidi pregled hrvatskih istraživanja straha od kriminala od 1999. godine do danas u nastavku teksta.

²³ Prvo značajno međunarodno istraživanje kriminalne viktimizacije, a koje sadrži i podatke o strahu od kriminala je *Alvazzi del Frate, A., Zvekic, U. & Dijk, J.J.M. van* (ur.). *Understanding Crime. Experiences of Crime and Crime Control. Acts of the International Conference. Rim 18.-20.11.1992.* URL: http://www.unicri.it/documentation_centre/publications/series/n49.php [01.02.2012.]. Radi se o istraživanju kojim je obuhvaćeno čak 29 država: Argentina, Australija, Belgija, Brazil, Čehoslovačka, Egipat, Engleska i Vels, Filipini, Finska, Gruzija, Indija, Indonezija, Italija, Japan, Južna Afrika, Kanada, Kostarika, Nizozemska, Novi Zeland, Njemačka, Poljska, Rusija, SAD, Slovenija, Švedska, Tanzanija, Tunis i Uganda). Vidi i Zvekic, U. (1998). *Criminal victimisation in countries in transition.* Rim: UNICRI.

²⁴ ICVS internetske stranice: <http://rechten.uvt.nl/icvs> i <http://62.50.10.34/icvs> [02.02.2012.]. Vidi i Kesteren, J.N. van (2008). Some main ICVS / EU ICS results on international comparison and trends. Results from the International Crime Victims Survey and the European Survey on Crime and Safety, Working Paper, INTERVICT. Tilburg: Tilburg University. URL: <http://ssrn.com/abstract=1117972> [02.02.2012.]; Dijk, J.J.M. van, Kesteren, J.N. van & Smit, P. (2007). *Criminal Victimisation in International Perspective, Key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS.* The Hague: Boom Legal Publishers. URL: http://rechten.uvt.nl/icvs/pdffiles/ICVS2004_05.pdf [01.02.2012.]; Dijk, J.J.M. van (2007). *The ICVS and Beyond: Developing a Comprehensive Set of Crime Indicators.* U: Aromaa, K. &

„Europsko istraživanje kriminala i sigurnosti“ (engl. *European Crime and Safety Survey* ili EU ICS²⁵). No, prije samog prikaza ključnih spoznaja dobivenih na temelju dosadašnjih istraživanja straha od kriminala, svakako valja spomenuti opći „*epistemološki problem*“²⁶ (prvenstveno anketnih) socioloških istraživanja i specifični „*problem operacionalizacije koncepta straha od kriminala*“²⁷.

U nastavku su prikazane ključne spoznaje proizašle iz dosadašnjih međunarodnih istraživanja straha od kriminala, a nakon čega slijedi pregled relevantnih domaćih istraživanja. Kada se istražuje strah od kriminala onda je u žarištu znanstvenoistraživačkog interesa, zapravo otkrivanje prediktora straha od kriminala, odnosno određivanje onih sociodemografskih obilježja ispitanika koji u znatnoj mjeri (odnosno signifikantno) koreliraju s pokazateljima straha od kriminala. Na prvom mjestu sada već uvriježenih prediktora straha od kriminala je svakako **demografsko obilježje spola** ispitanika. Iako su muškarci u znatno većoj mjeri ugroženi kriminalnom viktimizacijom (vjerojatnost da će osobe muškog spola postati žrtve kažnjivih radnji znatno je veća od iste vjerojatnosti

Viljanen, T. (ur.). *International Key Issues in Crime Prevention and Criminal Justice*, Papers in celebration of 25 years of HEUNI. Helsinki: HEUNI, 120-143. URL: <http://www.heuni.fi/38366.htm> [02.02.2012.]; Kury, H. (2002) (ur.). *International Comparison of Crime and Victimization: The ICVS*. Willowdale: De Sitter Publications; Aebi, M.F., Killias, M. & Tavares, C. (2002). *Comparing Crime Rates: Confronting the ICVS, the European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics and Interpol Statistics*. U: Kury, H. (ur.). *International Comparison of Crime and Victimization: The ICVS*. Willowdale: De Sitter Publications, 21-37.

²⁵ EU ICS internetska stranica: www.europeansafetyobservatory.eu [03.02.2012.].

²⁶ Vezano uz „*epistemološki problem*“ anketnih istraživanja kriminala *Barker* i *Crawford* pojašnjavaju da je temeljna postavka viktimoloških anketnih istraživanja (kojima je cilj objektivno kvantificirati strah od kriminala) pozitivistička epistemologija. Stoga se polazi od pretpostavke postojanja apsolutne i nepromjenjive društvene stvarnosti u kojoj je strah od kriminala jasno konceptijski određen, tako da ga se može operacionalizirati i mjeriti pomoću standardiziranih pitanja s ponuđenim odgovorima (engl. *fixed choice questions*). No, ovakvo pretvaranje društvenih procesa u izmjerljive događaje, koje zanemaruje nepredvidivost, inovativnost i problematičnost svakodnevnog života, a tako što mu nameće determinističke okove standardiziranih pitanja s ponuđenim odgovorima, izloženo je opravdanim kritikama na epistemološkoj razini. Tako interpretativan pristup u sociologiji, a koji polazi od spoznaje da je društvena stvarnost neprekidno u stanju tzv. „*socijalne konstrukcije*“, argumentira da ne može postojati apsolutna mjera „stvari“, pa stoga i kritiziraju „činjenice“ dobivene kao rezultat anketnih istraživanja kriminala, obzirom da iste ne reflektiraju stanje „socijalne konstrukcije“. Pored toga pozitivistička zaokupljenost anketnim mjerenjem društvenih procesa jednostavno zanemaruje one koje istražuje ili im pak nameće značenja ili pretpostavlja da je značenje samo po sebi jasno te da se može kulturološki prevesti. Slijedom svega navedenoga se dovodi u pitanje uopćavanje dobivenih nalaza i njihov transfer iz umjetnog konteksta istraživanja u kontekst svakodnevnog života. Prema *Barker & Crawford* 2009, 6-7.

²⁷ „*Problem operacionalizacije koncepta straha od kriminala*“ se zapravo odnosi na internu validnost korištenih mjernih instrumenata, odnosno, tiče se dizajna i stila postavljanja anketnih pitanja. Prema *Barker i Crawford*, ali i *Kury i dr.*, strah od kriminala nije moguće obuhvatiti standardnim međunarodno korištenim pitanjem „How safe do you feel walking alone in your neighbourhood after dark?“ – opširnije vidi metodološka obrazloženja u poglavlju 3.1. Usporedi *Barker & Crawford* 2009, 7-8; *Kury, H., Woessner, G., Lichtblau, A. & Neumaier, A.* (2004). *Fear of Crime as Background of Penal Politics?* U: Mesko, G., Pagon, M. & Dobovsek, B. (ur.). *Policing in Central and Eastern Europe: Dilemmas of Contemporary Criminal Justice*. Maribor: University of Maribor. URL: <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/Mesko/207981.pdf> [02.02.2012.]; *Kury, H. & Obergfell-Fuchs, J.* (2003). *Kriminalitätsfurcht und ihre Ursachen: Ein komplexes und schwierig zu fassendes Phänomen. Der Bürger im Staat: Sicherheit und Kriminalität* 53(1), 9-18.

za osobe ženskog spola),²⁸ istraživanja jasno pokazuju da su žene najmanje dvostruko sklonije iskazivanju straha od kriminala negoli muškarci.²⁹ Spol je, zapravo, najjači dosada identificirani demografski prediktor straha od kriminala.³⁰ Sljedeći važan prediktor straha od kriminala je **demografsko obilježje dobi** ispitanika. Većina istraživanja je pokazala da starije osobe iskazuju znatno više razine straha od kriminala negoli sve ostale dobne skupine, dok tinejdžeri i osobe u 20tim godinama iskazuju najniže razine straha od kriminala.³¹ Paradoksalno, tinejdžeri i osobe u 20tim godinama su najugroženije kriminalnom viktimizacijom, dok su starije osobe najmanje ugrožene kriminalnom viktimizacijom.³² Ovaj paradoksalni raskorak između straha od kriminala i realne vjerojatnosti kriminalne viktimizacije, kako u pogledu dobi, tako i u pogledu spola, možda govori i o uzrocima kriminalne viktimizacije – mlađe osobe i muške osobe se uslijed nižih razina straha od kriminala može bitno u većoj mjeri izlažu rizičnim situacijama te su skloniji rizičnom ponašanju. Daljnji zanimljivi prediktori straha od kriminala su **društveni položaj i urbano ili ruralno životno okruženje** ispitanika. Istraživanja pokazuju da osobe s nižim društvenim položajem iskazuju veći strah od kriminala negoli osobe sa srednjim ili visokim društvenim položajem.³³ Slično, i osobe koje žive u velikim urbanim područjima iskazuju više razine straha od kriminala negoli osobe koje žive u ruralnim područjima.³⁴ U odnosu na **nacionalne, etničke, rasne ili vjerske manjine** ne postoji dovoljno čvrsta korelacija da bi se zbilja moglo govoriti o prediktoru straha od kriminala. No, to je prije svega rezultat različitih metodologija i fokusa pojedinih istraživanja.³⁵ Naime, istraživanje provedeno u Hrvatskoj 2010. godine jasno ukazuje na više razine straha od kriminala među ispitanicima koji se po pitanju nacionalne pripadnosti nisu izjasnili kao Hrvati.³⁶ U odnosu na **kriminalnu viktimizaciju** ispitanika i utjecaj iste na razine straha od kriminala rezultati istraživanja potvrđuju više razine straha od kriminala kod

²⁸ Mnogobrojna istraživanja potvrđuju veći stupanj vjerojatnosti kriminalne viktimizacije za osobe muškog spola, s jednim izuzetkom u području seksualne delinkvencije, gdje su pretežito osobe ženskog spola izložene kriminalnoj viktimizaciji. Opširno i s pregledom svih relevantnih istraživanja po državama: *Ellis, L., Beaver, K. & Wright, J. (2009). Handbook of Crime Correlates. Oxford, San Diego, London: Academic Press - Elsevier, 223-224.*

²⁹ *Ellis, L., Beaver, K. & Wright, J. 2009, 230.*

³⁰ Vidi primjerice *Lira, L. R. & Andrade-Palos, P. (1993). Fear of Victimization in Mexico. Journal of Community and Applied Social Psychology 3, 41-51.*

³¹ *Ellis, L., Beaver, K. & Wright, J. 2009, 230.*

³² *Ibid.*

³³ *Ibid, 231-232.*

³⁴ *Ibid, 232.*

³⁵ U SAD se primjerice naglasak u istraživanjima stavlja na rasnu komponentu (*black – white*), dok se u većini europskih zemalja fokusiraju marginalne skupine (imigranti). Rezultat takvog pristupa su uglavnom rezultati koji zapravo mjere socijalni status ispitanika, a ne nužno specifičnost utjecaja rasne ili nacionalne ili etničke ili vjerske pripadnosti na razine straha od kriminala.

³⁶ Detaljno vidi *Getoš, A.-M. & Giebel, S. (2012). Perceptions of Fear of Crime and Punitivity Among University Students in Croatia. Rad prihvaćen za objavljivanje u: Kury, H. & Winterdyk, J. (ur.), Punitivity/Fear of Crime: International Perspectives. Bochum: Universitätsverlag Brockmeyer, s.p. [u postupku objavljivanja].*

ispitanika koji su bile žrtve kriminala ili pak ne pronalaze signifikantnu korelaciju.³⁷ Iako bi bilo za očekivati da će iskustvo viktimizacije biti značajan prediktor straha od kriminala, istraživanja pronalaze slabu ili nikakvu korelaciju u tom pogledu. Znatno jači prediktori straha od kriminala bi stoga mogli biti **vrijednosni stavovi i stil života** ispitanika. Iako zasada nedovoljno potvrđeno, prva istraživanja koja uopće uključuju ispitivanje vrijednosnih stavova i stila života ispitanika ukazuju na signifikantnu korelaciju.³⁸ Konačno, jedan od prediktora straha od kriminala, koji doduše nije vezan uz sociodemografska obilježja ispitanika, ali ga ipak treba spomenuti, je **metodologija istraživanja**. Kvantitativni pristupi istraživanju straha od kriminala redovito rezultiraju u nalazima viših razina straha od kriminala, negoli kvalitativni ili kombinirani kvantitativno-kvalitativni pristupi.³⁹

Posljednja tema koju valja kratko spomenuti vezano uz prediktore straha od kriminala, a koja zaokuplja velik broj istraživača, je **konzumiranje medija** kao mogući prediktor straha od kriminala. Osnova tog pristupa je tzv. kultivacijska teorija (engl. *cultivation theory*⁴⁰). Iako su neka istraživanja pronašla korelaciju između učestalije konzumacije medijskih sadržaja s kriminalnom tematikom, druga pak ukazuju na postojanje takve korelacije isključivo u odnosu na specifične društvene skupine.⁴¹ Za sada nije potvrđeno da bi konzumiranje medija bio opći prediktor straha od kriminala.

Na kraju treba prikazati relevantna domaća istraživanja straha od kriminala. Hrvatska svakako prati trend povećanog znanstvenoistraživačkog interesa za temom straha od kriminala, a što se ogleda u sljedećim objavljenim rezultatima empirijskih istraživanja:⁴² *Meško & Kovčo* 1999. (N=303);⁴³ *Šakić, Ivičić & Franc* 2004.;⁴⁴ *Glasnović* 2006.;⁴⁵ *Šakić, Ivičić & Franc* 2008.;⁴⁶ *Meško, Kovčo-Vukadin*

³⁷ *Ellis, L., Beaver, K. & Wright, J.* 2009, 232.

³⁸ Vidi *Kury & Winterdyk* 2012.

³⁹ Prema *Kury, Woessner, Lichtblau & Neumaier* 2004, 6-7. Vidi i raspravu u poglavlju 3.4.

⁴⁰ Kultivacijska se teorija pripisuje komunikolozima *George Gerbner* i *Larry Gross*, a ista polazi od pretpostavke da izloženost nasilnim sadržajima na televiziji s vremenom utječe na percepciju stvarnosti gledatelja. Prema *Buckler, K. & Ross Salinas, P.* (2009). *Mass Media and Crime and Justice*. U: Miller, J.M. (ur.). *21st Century Criminology: A Reference Handbook*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE Publications, 711-719, 718.

⁴¹ *Buckler, & Ross Salinas* 2009, 718.

⁴² Iscrpan prikaz nalaza svih provedenih istraživanja u Hrvatskoj bi zasigurno premašio zadane okvire ovog rada, pa se stoga zainteresiranog čitatelja na ovome mjestu upućuje na izvorne publikacije,

⁴³ *Meško, G., Kovčo, I.* (1999.). Strah pred kriminalitetom v Sloveniji in Hrvaški. *Varstvoslovje/Journal of Criminal Justice and Security* 1(2), 26-30.

⁴⁴ *Šakić, I., Ivičić, I. & Franc, R.* (2004.). Fear of Crime in Croatia: Its Extent and Predictors. Izlaganje na ESC konferenciji, Amsterdam, kolovoz 2004.

⁴⁵ *Glasnović Gjoni, V.* (2006.). Strah od kriminaliteta: obilježja spola i dobi. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 13(1), 171-187.

⁴⁶ *Šakić, I., Ivičić, I. & Franc, R.* (2008.). Extent of fear of crime in Croatia and effects of television viewing on fear of crime. Poster izlaganje na VIII. Annual Conference 'Criminology in the public sphere' ESC. Edinburg/Škotska 02.-05.09.2008. URL: http://bib.irb.hr/datoteka/378908.SakicI_Ivicic_Franc_Edinburg08_poster.pdf [13.01.2012.]

& Muratbegović 2008.;⁴⁷ UNDP & MUP 2009. (N=2500, a radi se o zasada najrelevantnijem istraživanju u Hrvatskoj, obzirom da je posrijedi reprezentativno ispitivanje kućanstava na razini čitave države);⁴⁸ Šakić 2010. (N=275 s fokusom na utjecaj u medija na strahu od kriminala među studentima Sveučilišta u Zagrebu);⁴⁹ Getoš & Giebel 2012. (N=1230 s fokusom na strahu od kriminala i stavovima prema kažnjavanju među studentima Sveučilišta u Zagrebu – provedeno 2010. godine,⁵⁰ a 2011. godine prošireno na 3 dodatna fakulteta u Zagrebu (N≈600), te pravne fakultete u Splitu (N=243) i Osijeku (N=223), što čini ukupan uzorak od okvirno 2300 ispitanika).

2.3. Teorije koje objašnjavaju strah od kriminala

Ovisno o prihvaćanju ili osporavanju postojanja koncepta samostalnog straha od kriminala se postavlja pitanje etiologije straha od kriminala. Naime, ukoliko se samo postojanje fenomenološki osebujne pojave straha od kriminala osporava, onda se ne postavlja pitanje etiologije straha od kriminala, već etiologije samog koncepta.⁵¹ Jedna od prominentnijih teorija koja u tom kontekstu objašnjava

⁴⁷ Meško, G., Kovčo-Vukadin, I. & Muratbegović, E. (2008.). Social-demographic and social-psychological perspectives of fear of crime in Slovenia, Croatia and Bosnia and Herzegovina. U: Kury, H. (ur.). Fear of crime - punitivity: New developments in theory and research: Vol. 3. Crime and crime policy. Bochum: Universitätsverlag Brockmeyer, 173-196.

⁴⁸ UNDP/United Nations Development Programme in the Republic of Croatia & MUP/Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske (2009.). National Public Opinion Survey on Citizen Perception of Safety and Security in the Republic of Croatia. Zagreb: UNDP & MUP.

⁴⁹ Šakić, M. (2010.). Strah od kriminaliteta među studentima i neke njegove odrednice. Studentski rad izrađen pod mentorstvom doc.dr.sc. Renata Matica nagrađen Rektorovom nagradom Sveučilišta u Zagrebu akad. god. 2009./2010. URL: http://www.unizg.hr/rektorova/upload/Mateja_Sakic_Strah_od_kriminaliteta_medu_studentima_i_neke_njegove_odrednice.doc [13.01.2012.]

⁵⁰ Istraživanje predstavljeno je do sada u više navrata – vidi Getoš, A.-M. (2010a). Fear of Crime & Punitivity Among Students of the University of Zagreb: Preliminary Findings of a Survey. Predavanje održano na XXVI. International Post Graduate Course on Victimology, Victim Assistance and Criminal Justice. Dubrovnik 10.-22.05.2010. URL: http://prvo.academia.edu/AnnaMariaGetos/Teaching/31605/Fear_of_Crime_and_Punitivity_Among_Students_of_the_University_of_Zagreb_Preliminary_Findings_of_a_Survey [03.02.2012.]; Getoš, A.-M. (2010b). Strah od zločina i punitivnost među studentima Sveučilišta u Zagrebu: preliminarni rezultati istraživanja. Izlaganje na V. Hrvatskom žrtvoslovnom kongresu. Zagreb 18.-20.06.2010. URL: http://prvo.academia.edu/AnnaMariaGetos/Talks/70666/Strah_od_zlocina_i_punitivnost_medu_studentima_Sveucilista_u_Zagrebu_preliminarni_rezultati_istrazivanja_Fear_of_Crime_and_Punitivity_Among_Students_of_the_University_of_Zagreb_Preliminary_Findings_of_a_Survey [03.02.2012.]; Getoš, A.-M. (2010c). Fear of Crime & Punitivity Among Students of the University of Zagreb: Preliminary Findings of a Survey. Izlaganje na X. Annual Conference of the European Society of Criminology. Liege/Belgija 08.-11.09.2010. URL: http://prvo.academia.edu/AnnaMariaGetos/Papers/961746/Fear_of_Crime_and_Punitivity_among_University_Students_An_International_Snapshot [03.02.2012.]; Getoš, A.-M., & Kury, H. (2010). Fear of Crime & Punitivity Among Students of the University of Zagreb and in International Context. Predavanje održano na XXVII. International Post Graduate Course on Victimology, Victim Assistance and Criminal Justice. Dubrovnik 09.-22.05.2011. URL: http://prvo.academia.edu/AnnaMariaGetos/Teaching/31606/Getos_A.-M_and_Kury_H._Fear_of_Crime_and_Punitivity_Among_Students_of_the_University_of_Zagreb_and_in_International_Context [03.02.2012.].

⁵¹ Vidi posebice izvrsnu kritiku koncepta straha od kriminala u Lee, M. & Farrall, S. (2008) (ur.). Fear of Crime: Critical Voices in an Age of Anxiety. Abingdon, New York: Routledge-Cavendish. Vezano uz kritiku straha od kriminala i posljedice istoga vidi primjerice Simon, J. (2007). Governing Through Crime: How the War on Crime Transformed American Democracy and Created a Culture of Fear. New

konstrukciju i promociju straha od kriminala kao sociološke, ali i dnevno-političke teme je svakako *Cohenova* teorija moralne panike (engl. *moral panic theory*).⁵² No, pođemo li od pretpostavke da se opravdano može govoriti o strahu od kriminala kao samostalnoj i osebujnoj fenomenološkoj pojavi, onda se relevantne uzročnosti na teorijskoj razini najbolje objašnjavaju s jedne strane pomoću tzv. „koncepta vulnerabilnosti“ (engl. *vulnerability*), a s druge strane tzv. „teorijom razbijenih prozora“ (engl. *broken windows theory*).⁵³

Koncept vulnerabilnosti, prema kojemu će upravo najvulnerabilniji članovi društva (žene, starije osobe, rasne/etničke/vjerske/nacionalne manjine, pripadnici nižih socijalnih slojeva itd.) iskazivati više razine straha od kriminala, je nekomplikirani teorijski okvir koji ujedno odgovara zdravoj logici. Naime, osobe koje su fizički slabije (žene i starije osobe) teže će se obraniti od potencijalnog napadača, pa stoga i ne iznenađuje što imaju učestaliji i snažnije izraženi strah od kriminala. Slično će pripadnici manjina i nižih socijalnih slojeva smatrati da su zbog svog statusa s jedne strane izloženiji kriminalnim napadima dok su s druge strane manje zaštićeni. I doista, istraživanja uvelike potvrđuju postavke koncepta vulnerabilnosti te zasada možda čak i najbolje objašnjavaju raskorak između realne kriminalne ugroženosti i straha od kriminala.⁵⁴

Teorija razbijenih prozora⁵⁵ polazi od sljedećih postavki: Kada se u određenom

York: Oxford University Press; *Skoll, G. R.* (2010). *Social Theory of Fear: Terror, Torture, and Death in a Post-Capitalist World*. New York: Palgrave Macmillan.

⁵² *Cohen* je 1972. godine objavio knjigu „*Folk Devils and Moral Panics*“ (hrv. folklorne babaroge i moralna panika) u kojoj tumači pojavu *moralne panike* kao situaciju kada su javnost, mediji i država nerazmjerno uzbuđeni oko nekog putativnog problema. Razlikuju se tzv. moralni poduzetnici (engl. *moral entrepreneurs*) koji stvaraju paniku te tzv. folklorne babaroge (engl. *folk devils*) koje su obilježene kao navodna prijateljska društva (vidi *Cohen, S.* (2002). *Folk Devils and Moral Panics*. 3. izdanje. Abingdon: Routledge). *Cohenova* se studija temelji na radu *Durkheima* i *Marxa*, pri čemu *Durkheim* izvor zabrinutosti o kriminalu pronalazi u društvu (zločin vrijeđa zajedničku svijest u društvu), dok ih *Marx* vidi u društvenim elitama (vladajuće ideje bilo koje povijesne epohe su zapravo ideje dominirajuće klase). Kao rezultat ovakve koegzistencije oprečnih *Durkheimovih* i *Marxovih* teza, u literaturi o moralnoj panici i socijalnim problemima (moralna panika je podskupina socijalnih problema) opstoje divergentni modeli: tzv. model interesnih skupina (engl. *interest group model*), tzv. *grassroots* model i tzv. model elitne dominacije (engl. *elite domination model*) (vidi *Goode, E. & Ben-Yehuda, N.* (1994). *Moral panics: The social construction of deviance*. Oxford: Blackwell Publishing). Prema *Loo, D.* (2008). The ‘moral panic’ that wasn’t – The sixties crime issue in the US. U: *Lee, M. & Farrall, S.* (ur.). *Fear of Crime: Critical Voices in an Age of Anxiety*. Abingdon, New York: Routledge-Cavendish, 12-31, 13 i *Henry, S.* (2009). *Social Construction of Crime*. U: *Miller, J.M.* (ur.), *21st Century Criminology: A Reference Handbook*. Thousand Oaks, London, New Delhi, Singapore: SAGE Publications, 296-304, 302.

⁵³ Navedena dva teorijska pravca naravno ne pokrivaju čitavo područje teorijske rasprave o strahu od kriminala, no imajući u vidu zadane okvire rada potrebno je ograničiti se na prikaz najrelevantnijih teorijskih okvira. Primjera radi vidi *Lupton, D., & Tulloch, J.* (1999). Theorizing fear of crime: beyond the rational/irrational opposition. *British Journal Of Sociology* 50(3), 507-523 ili *Farrall, S., Bannister, J., Ditton, J. & Gilchrist, E.* (2000). *Social Psychology and the Fear of Crime: Re-Examining a Speculative Model*. *British Journal of Criminology* 40(3), 399-413, a koji strah od kriminala objašnjavaju kroz socijalno psihološki model, a za razliku od inače korištenih socioloških i socidemografskih modela.

⁵⁴ Opširnije o konceptu vulnerabilnosti i strahu od kriminala vidi npr. *Pantazis, C.* (2000). ‘Fear of Crime’, Vulnerability and Poverty. *British Journal of Criminology* 40(3), 414-436 i *Killias, M. & Clerici, C.* (2000). Different Measures of Vulnerability in their Relation to Different Dimensions of Fear of Crime. *British Journal of Criminology* 40(3), 437-450.

⁵⁵ Iscrpno u *Wilson & Kelling* 1982. Usporedi s *Wyant, B. R.* (2008). Multilevel Impacts of Perceived

području dozvoli nagomilavanje znakova socijalnog nereda (npr. pijanstvo, mladenačke bande, uznemiravanje i zlostavljanje na ulici, raspačavanje droge i sl.) i fizičkog nereda (npr. vandalizam, napuštene zgrade *s razbijenim prozorima*, nakupine otpada i sl.), tada mehanizmi neformalne kontrole nestaju, tržište nekretninama propada, a obitelji koje su u mogućnosti preseliti se odlaze kako bi izbjegle stigmatizaciju kroz susjedstvo koje je uvučeno u propadajući vrtlog dezintegracije – tada osjećaji nesigurnosti bujaju.⁵⁶

3. STRAH OD KRIMINALA MEĐU STUDENTIMA PRAVNOG FAKULTETA U SPLITU

3.1. Prikaz istraživanja – metodologija i uzorak

Empirijski podaci koji će biti predstavljeni, analizirani i raspravljani u okviru ovog dijela rada rezultat su istraživanja provedenog među studentima Pravnog fakulteta u Splitu tijekom svibnja 2011. godine. Pri tome je korišten upitnik sastavljen od strane *Kury* i *Winterdyk* za međunarodno istraživanje straha od kriminala i stavova prema kažnjavanju među studentima.⁵⁷ Upitnik je tijekom siječnja i veljače 2010. godine korišten i u okviru navedenog međunarodnog istraživanja među studentima Sveučilišta u Zagrebu (N=1230).⁵⁸ Anketiranje studenata se vršilo pismenim putem, anonimno i na dobrovoljnoj osnovi.

Korišteni upitnik se sastoji od četiri cjeline:

1. se odnosi na sociodemografske podatke ispitanika, a uključuje i ispitivanje kriminalne viktimizacije te iskustva ispitanika s tijelima kaznenog progona i pravosuđa;

2. cjelina upitnika se bavi ispitivanjem općih strahova, uključujući i strah od kriminala;

3. se odnosi na strah od kriminala i strahove od specifičnog kriminala;

4. cjelina ispituje stavove ispitanika prema kažnjavanju, njihove vrijednosne stavove, ali i stil života.

Naime, istraživanja⁵⁹ su pokazala da je metodološki nedostatno „mjeriti“ strah od kriminala samo pomoću jednog pokazatelja. Obično se koristi isključivo standardno pitanje koje potječe iz ranih istraživanja u SAD: „Koliko sigurno se

Incivilities and Perceptions of Crime Risk on Fear of Crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 45(1), 39-64.

⁵⁶ Robert 2007, 2341.

⁵⁷ Vidi opširnije o istraživanju i iscrpno o metodologiji korištenog upitnika u *Kury, H. & Winterdyk, J.* (2012) (ur.). *Punitivity/Fear of Crime: International Perspectives*. Bochum: Universitätsverlag Brockmeyer [u postupku objavljivanja].

⁵⁸ Opširnije o rezultatima istraživanja straha od kriminala i stavova prema kažnjavanju među studentima Sveučilišta u Zagrebu u *Getoš & Giebel* 2012; *Getoš* 2010a, 2010b i 2010c; *Getoš & Kury* 2010.

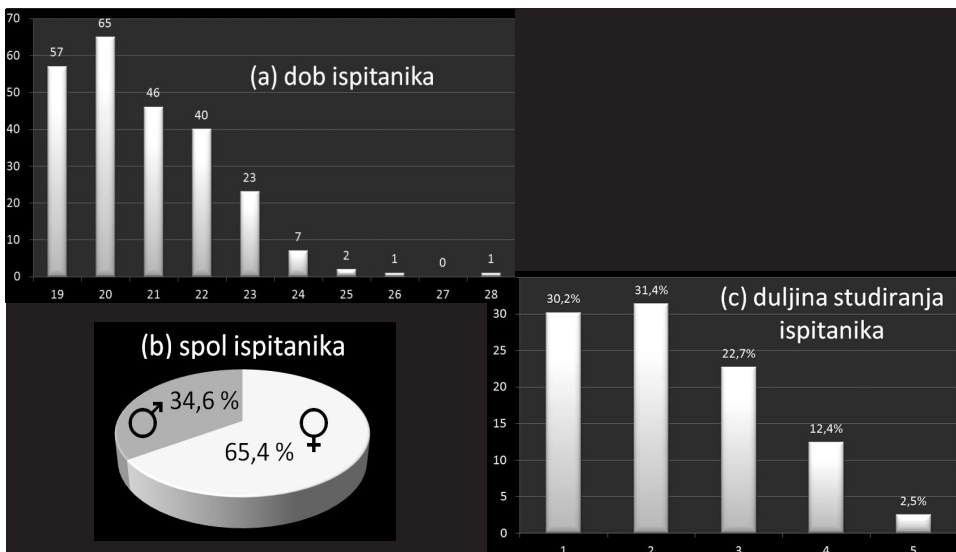
⁵⁹ Vidi primjerice *Kury, Woessner, Lichtblau & Neumaier* 2004.

osjećate kada noću sami hodate po Vašem susjedstvu?“ No, opravdano se postavlja pitanje „mjeri“ li se ovim pokazateljem strah od kriminalne viktimizacije, ili pak neki drugi i općenitiji strah. Stoga novija istraživanja pored straha od kriminala (kroz upravo navedeno klasično pitanje) ispituju i pokazatelje o tzv. općim strahovima (npr. strah od obolijevanja, od nezaposlenosti i sl. – v. tablicu 3), ali i o strahu od specifičnih oblika kriminala (npr. ubojstvo, krađa i sl.). Za potrebe ovog rada su izdvojeni oni podaci koji se odnose na strah od kriminala, a u odnosu na opće strahove, obzirom da je jedan od ciljeva rada provjeriti postoji li strah od kriminala kao fenomenološka osebujnost nevezano uz ostale strahove.

3.2. Sociodemografska obilježja ispitanika

Slijedi kratak pregled sociodemografskih obilježja ispitanika, a kao što su dob, spol, duljina studiranja, te obiteljski, stambeni i ekonomski status.⁶⁰ Specifičnost uzorka, tj. činjenica da se kod ispitanika radi o studentskoj populaciji, a ne o reprezentativnom uzorku stanovništva, jasno se reflektira kroz varijablu dob – 95% ispitanika se nalazi u dobnoj skupini od 19 do 24 godine (grafikon 1 (a)).⁶¹ Gotovo dvije trećine ispitanika je ženskog spola (grafikon 1 (b)), a distribucija ispitanika u odnosu na duljinu studiranja (odnosno broj završenih studijskih godina) također uvelike odgovara onoj očekivanoj (grafikon 1 (c)).

Grafikon 1: Sociodemografska obilježja: (a) dob, (b) spol i (c) duljina studiranja ispitanika⁶²

⁶⁰ Sociodemografsko obilježje nacionalne pripadnosti ispitanika u predmetnom kontekstu nije od značaja, obzirom da se svega 4 ispitanika nije izjasnilo kao „hrvatske narodnosti“. Analogno vrijedi i za vjeroispovijest ispitanika, a koji su se gotovo isključivo izjašnjavali kao pripadnici katoličke vjere.

⁶¹ Središnja vrijednost iznosi 20,79 a medijan je 20 godina (SD=1,555).

⁶² N=243 za (a) i (b), a za (c) N=242.

obiteljski, stambeni i ekonomski status ispitanika ponovno jasno reflektiraju očekivane specifičnosti uzorka (tablica 1), pa stoga ne iznenađuje što je preko polovice ispitanika po pitanju obiteljskog statusa u kategoriji „samac“, dok su ostali ispitanici gotovo isključivo „u vezi“. Preko polovice ispitanika živi s roditeljima, a oko trećine ih živi u studentskom domu ili s cimerom/icom. Oko dvije trećine ispitanika financijski ovisi o drugim osobama, dok trećina kombinira vlastite prihode i prihode iz drugih izvora ili prima stipendiju. Možemo zaključiti da je većina ispitanika obiteljski/bračno nevezana, stambeno nesamostalna i ekonomski ovisna o drugima – tek ih je 7 u ekonomskom smislu samostalno.

Tablica 1: Sociodemografska obilježja – obiteljski, stambeni i ekonomski status ispitanika

Sociodemografsko obilježje	Specifikacija	Broj	%
Obiteljski status (N=243)	samac	129	53,1
	u vezi sam	107	44,0
	oženjen/udata	3	1,2
	razveden/a	3	1,2
	udovac/udovica	1	0,4
Stambeni status (N=243)	živim sam/a	30	12,3
	živim s partnerom/icom	8	3,3
	živim s roditeljima	125	51,4
	živim s cimerom/icom ili u studentskom domu	80	32,9
Ekonomski status (N=239)	vlastiti prihodi	7	2,9
	prihodi iz drugog izvora/od druge osobe	151	63,2
	vlastiti prihodi i prihodi iz drugog izvora/od druge osobe	52	21,8
	stipendija	29	12,1

Tablica 2: Kriminalna viktimizacija ispitanika

Pitanje	Odgovor	Broj	%
Jeste li ikad bili žrtva kaznenog djela? (N=243)	da	23	9,5
	ne	220	90,5
Kako biste opisali viktimizaciju koji ste doživjeli? (N=22)	nenasilni (npr. krađa, uvreda i sl.)	9	40,9
	nasilni (npr. prijetnja, fizički napad, zlostavljanje i sl.)	13	59,1
Kako je viktimizacija utjecala na Vas? (N=22)	Bilo je to loše iskustvo zbog kojega još uvijek patim.	5	22,7
	Bilo je to loše iskustvo zbog kojega više ne patim.	11	50,0
	Nije bilo tako loše iskustvo i vrlo dobro se nosim s tim.	1	4,5
	Nije imalo nikakvog značajnog učinka na mene.	5	22,7

U pogledu kriminalne viktimizacije (tablica 2) oko 10% ispitanika izjavljuje da je bilo žrtvom nekog kaznenog djela,⁶³ a od čega je čak 60% bilo nasilnog karaktera. Visok udio nasilne viktimizacije se, zapravo, može objasniti percepcijom kaznenog djela kao teškog oblika protuzakonnog ponašanja, a uslijed čega ispitanici isto smatraju relevantnim za anketu, dok o lakšim kaznenim djelima vjerojatno niti ne iskazuju. U skladu s viskom udjelom nasilne viktimizacije preko 70% ispitanika istu opisuje kao loše iskustvo.

3.3. Strah od kriminala i njegove determinante

Obzirom da je u središtu pozornosti pitanje opravdanosti samostalnog koncepta straha od kriminala u nastavku slijedi analiza determinanti straha od kriminala u kontekstu drugih strahova (tablica 3). Naime, ukoliko strah od kriminala kao fenomenološki osebujna pojava zbilja postoji, tada bi empirijski podaci morali potkrijepiti navedeno i ukazati na određene specifičnosti (determinante) straha od kriminala, a neovisno o drugim strahovima.

U odnosu na dob nije moguće razaznati korelaciju sa strahom, a što obzirom na specifičnost i homogenost uzorka (isključivo mlade osobe) ne iznenađuje. Strah od nezaposlenosti i strah od stranaca pokazuje korelaciju sa sociodemografskim obilježjem spola. Žene učestalije iskazuju strah o nezaposlenosti negoli muškarci, pa se stoga i nalaze u najvišoj kategoriji ($n_{\text{promatrano}}=47$; $n_{\text{očekivano}}=38,4$). Takav se nalaz može objasniti time što u slučajevima recesije žene očekivano češće gube zaposlenje ili isto teže pronalaze negoli muškarci, te što žene s istim kvalifikacijama uglavnom manje zarađuju od svojih muških kolega, a i rjeđe zauzimaju vodeće poslovne pozicije. Što se tiče straha od stranaca koji također korelira sa spolom ispitanika, tu muške ispitanike pronalazimo u najvišoj kategoriji ($n_{\text{promatrano}}=16$; $n_{\text{očekivano}}=8,7$). Uzrok ovom tipično muškom strahu od stranaca moglo bi se pripisati strahu od konkurencije, obzirom da su imigranti/stranci uglavnom mladi muškarci.

⁶³ Zanimljivo je da su ispitanici u većem postotku (ukupno preko 20%) izjavljivali da su imali susret s kaznenim pravosuđem u svojstvu osobe osumnjičene za lakšu kriminalnu radnju (15,2%) ili pak kazneno djelo (6,5%), negoli u svojstvu žrtve.

Tablica 3: Korelacija između straha i sociodemografskih obilježja⁶⁴

Varijabla (strah)	Dob	Spol	Stambeni status	Obiteljski status	Viktimizacija
Bolest	$\chi^2=9,30$ (df=3) p=0,818	$\chi^2=3,705$ (df=3) p=0,295	$\chi^2=1,075$ (df=3) p=0,783	$\chi^2=14,366$ (df=12) p=0,278	$\chi^2=0,468$ (df=3) p=0,927
Prometna nesreća	$\chi^2=1,624$ (df=3) p=0,654	$\chi^2=2,295$ (df=3) p=0,514	$\chi^2=0,591$ (df=3) p=0,899	$\chi^2=9,143$ (df=12) p=0,691	$\chi^2=4,586$ (df=3) p=0,205
Žrtva nasilja	$\chi^2=0,958$ (df=3) p=0,811	$\chi^2=1,805$ (df=3) p=0,614	$\chi^2=2,778$ (df=3) p=0,427	$\chi^2=10,590$ (df=12) p=0,564	$\chi^2=1,789$ (df=3) p=0,617
Nezaposlenost	$\chi^2=2,336$ (df=3) p=0,506	$\chi^2=8,937$ (df=3) p=0,030	$\chi^2=2,401$ (df=3) p=0,493	$\chi^2=13,705$ (df=12) p=0,320	$\chi^2=7,121$ (df=3) p=0,068
Životni standard	$\chi^2=2,134$ (df=3) p=0,545	$\chi^2=6,275$ (df=3) p=0,099	$\chi^2=6,652$ (df=3) p=0,084	$\chi^2=15,530$ (df=3) p=0,214	$\chi^2=3,053$ (df=3) p=0,384
Teret drugima u starosti	$\chi^2=0,539$ (df=3) p=0,910	$\chi^2=3,602$ (df=3) p=0,308	$\chi^2=2,899$ (df=3) p=0,407	$\chi^2=7,364$ (df=3) p=0,833	$\chi^2=5,416$ (df=3) p=0,144
Samoća u starosti	$\chi^2=2,548$ (df=3) p=0,460	$\chi^2=5,602$ (df=3) p=0,132	$\chi^2=2,281$ (df=3) p=0,516	$\chi^2=9,172$ (df=12) p=0,688	$\chi^2=0,402$ (df=3) p=0,940
Raspad veze	$\chi^2=2,442$ (df=3) p=0,486	$\chi^2=1,574$ (df=3) p=0,665	$\chi^2=1,682$ (df=3) p=0,641	$\chi^2=10,461$ (df=12) p=0,576	$\chi^2=4,409$ (df=3) p=0,221
Prirodna katastrofa	$\chi^2=5,247$ (df=3) p=0,155	$\chi^2=2,312$ (df=3) p=0,510	$\chi^2=5,988$ (df=3) p=0,112	$\chi^2=13,841$ (df=12) p=0,311	$\chi^2=0,328$ (df=3) p=0,955
Stranci	$\chi^2=0,401$ (df=3) p=0,940	$\chi^2=11,713$ (df=3) p=0,008	$\chi^2=2,567$ (df=3) p=0,463	$\chi^2=19,862$ (df=12) p=0,070	$\chi^2=1,704$ (df=3) p=0,636
Građanski nemir	$\chi^2=3,193$ (df=3) p=0,363	$\chi^2=2,578$ (df=3) p=0,461	$\chi^2=3,472$ (df=3) p=0,324	$\chi^2=10,123$ (df=12) p=0,605	$\chi^2=5,426$ (df=3) p=0,143
Mirovinsko osiguranje	$\chi^2=3,233$ (df=3) p=0,363	$\chi^2=1,254$ (df=3) p=0,740	$\chi^2=11,260$ (df=3) p=0,010	$\chi^2=12,584$ (df=12) p=0,400	$\chi^2=1,097$ (df=3) p=0,251
Terorizam	$\chi^2=0,484$ (df=3) p=0,922	$\chi^2=4,422$ (df=3) p=0,219	$\chi^2=3,506$ (df=3) p=0,320	$\chi^2=8,500$ (df=3) p=0,745	$\chi^2=0,134$ (df=12) p=0,987

Sociodemografsko obilježje stambenog statusa korelira isključivo kod onih ispitanika koji žive sami sa strahom o vlastitoj financijskoj situaciji. Oni koji žive sami, a za razliku od svih ostalih ispitanika, iskazuju znatno više razine straha u odnosu na svoju vlastitu financijsku situaciju ($n_{\text{promatrano}}=24$; $n_{\text{očekivano}}=21$). U pogledu obiteljskog statusa postoji isključivo možebitna korelacija sa strahom od stranaca – samci tako iskazuju tendenciozno višu razinu straha od imigranata/stranaca negoli svi ostali ispitanici (zabrinut: $n_{\text{promatrano}}=13$; $n_{\text{očekivano}}=10,6$). Potpuni izostanak signifikantne korelacije između kriminalne viktimizacije i bilo kojeg

⁶⁴ Postavljeno pitanje u odnosu na varijablu „strah“ je glasilo: „Zanima nas koliko Vas zabrinjavaju sljedeće životne situacije“, a ispitanici su odgovarali s jednim od sljedećih odgovora: „uopće me ne brine“, „malo me brine“, „prilično me brine“ ili „jako me brine“. Ponuđene životne situacije su bile: da ću oboljeti od ozbiljne bolesti; da ću doživjeti prometnu nesreću; da ću postati žrtva nasilja; da ću ostati/bititi nezaposlen/a; da neću imati dobar životni standard; da ću u starosti postati teret drugima; da ću u starosti ostati sam/a; da će mi se veza/partnerstvo raspasti; da ću doživjeti veliku prirodnu katastrofu (npr. potres, tsunami i sl.); da će puno stranaca doći u moju državu; da će u mojoj državi doći do građanskog nemira; da moje mirovinsko osiguranje neće biti siguran izvor financiranja; da će našu zemlju ugrožavati terorizam.

oblika straha (uključujući naravno i strah od kriminala) upućuje na raskorak između strahova i realnosti, a što, zapravo, i ne iznenađuje kada znamo da je strah, zapravo vrsta emocija, a koje nužno nisu odraz realnosti, već izrazito subjektivno čuvstveno stanje pojedinca.

Korelacija između pojedinih strahova može se prikazati analizom glavnih komponenti, a na osnovu čega se stvara sljedeća slika (tablica 4):

Tablica 4: Objašnjenje ukupne varijacije

komponente	početne vrijednosti			sume kvadriranih faktorskih naboja ekstrakcije		
	ukupno	% varijacije	kumulirani %	ukupno	% varijacije	kumulirani %
1	4,707	36,211	36,211	4,707	36,211	36,211
2	1,475	11,349	47,560	1,475	11,349	47,560
3	1,269	9,762	57,322	1,269	9,762	57,322
4	1,099	8,450	65,772	1,099	8,450	65,772
5	,704	5,418	71,190			
6	,651	5,011	76,201			
7	,597	4,592	80,793			
8	,525	4,041	84,834			
9	,466	3,581	88,415			
10	,447	3,436	91,851			
11	,375	2,883	94,734			
12	,353	2,712	97,445			
13	,332	2,555	100,000			

Ekstrakcijska metoda: Analiza glavnih komponenti.

Gotovo dvije trećine ukupne varijacije moguće je objasniti pomoću četiri faktora (tablica 5). Prvi faktor se puni s gotovo svim obilježjima i oslikava opći strah. Isključivo u odnosu na strah od imigranata/stranaca uočavamo niže punjenje prvog faktora. Drugi se faktor odnosi na strahove izvana, dok treći faktor oslikava strah za vlastiti tjelesni integritet i dobrobit (strah od bolesti i prometne nesreće). Konačno, četvrti faktor oslikava strah od izolacije i raspada veze/partnerstva, a što se, zapravo, odnosi na strah od gubitka socijalnih veza.

Tablica 5: Matrica komponenti(a)

Brine me da...	komponente			
	1	2	3	4
...ću oboljeti od ozbiljne bolesti	,562	-,146	,571	,240
...ću doživjeti prometnu nesreću	,473	,024	,670	,168
...ću postati žrtva nasilja	,643	,017	,270	-,012
...ću ostati/bititi nezaposlen/a	,623	-,371	-,072	-,419
...ću imati dobar životni standard	,653	-,457	-,057	-,311
...ću u starosti postati teret drugima	,649	-,269	-,308	,001
...ću u starosti ostati sam/a	,582	-,223	-,351	,549
...će mi se veza/partnerstvo raspasti	,645	-,115	-,328	,442
...ću doživjeti veliku prirodnu katastrofu (npr. potres, tsunami i sl.)	,656	,256	,048	,162
...će puno stranaca doći u moju državu	,253	,727	-,182	,088
...će u mojoj državi doći do građanskog nemira	,604	,528	-,105	-,125
...moje mirovinsko osiguranje neće biti siguran izvor financiranja	,667	,225	-,166	-,385
...će našu zemlju ugrožavati terorizam	,678	,217	,112	-,213

Ekstrakcijska metoda: Analiza glavnih komponenti (ekstrahirano po 4 komponente).

3.4. Rasprava rezultata

Za početak valja istaknuti da kvantitativni pristup istraživanju straha od kriminala, a bez popratnih kvalitativnih istraživanja, uvelike precjenjuje strah od kriminala.⁶⁵ No, i neovisno o tome predstavljeni podaci ne potvrđuju tezu o

⁶⁵ Prema Kury, Woessner, Lichtblau & Neumaier (2004, 6-7) rezultati njihova istraživanja otkrivaju da je strah od kriminala uvelike precijenjen kada se istražuje isključivo kvantitativnim (anketnim) pristupom. U čak 75% slučajeva su osjećaji nesigurnosti u situaciji „hoda sam noću u susjedstvu“ bili precijenjeni u anketnom istraživanju, a u 46% slučajeva su ispitanici bili pogrešno kategorizirani kao „vrlo zabrinuti da će postati žrtve kriminala“. Rezultati potvrđuju pretpostavku da tradicionalne metode mjerenja straha od kriminala uvelike precjenjuju tu tvorevinu. Standardna operacionalizacija straha od kriminala zapravo mjeri opći osjećaj nesigurnosti, a ne specifičan strah od kriminalne viktimizacije. O utjecaju načina prikupljanja podataka na rezultate istraživanja u predmetnom kontekstu vidi opširnije i Kury, H. & Würger, M. (1993). The Influence of the Type of Data Collection Method on the Results of the Victim Surveys. A

postojanju koncepta straha od kriminala, a koji bi po svojim determinantama bio specifičan u odnosu na čitav niz drugih strahova. Ispitanici koji iskazuju više razine drugih strahova i u odnosu na strah od kriminala imaju više vrijednosti. Takav nalaz ujedno i pojašnjava zašto kriminalna viktimizacija ne korelira sa strahom od kriminala. Nalaz predmetnog istraživanja se uvelike poklapa i potvrđuje nalaze prethodnih istraživanja straha od kriminala među hrvatskim studentima (*Getoš & Giebel 2012.*), a što ukazuje na provjerljivost rezultata i mogućnost repliciranja istraživanja.

Unatoč tome što se sam koncept straha od kriminala ne može potvrditi, empirijski podaci jasno ukazuju na snažan utjecaj određenih sociodemografskih obilježja ispitanika (npr. spol) na opći osjećaj nesigurnosti ispitanika. Uključimo li u raspravu rezultata i nalaze prethodnih istraživanja, tada navedeno postaje još izraženije (npr. dob, nacionalna i vjerska pripadnost i sl.). Stoga se čini da je koncept vulnerabilnosti znatno pogodniji teorijski okvir za objašnjenje etiologije strahova (a čiji je integralni dio i strah od kriminala), negoli teorija razbijenih prozora. Pored toga na ovome mjestu valja spomenuti da nalazi prethodnih istraživanja straha od kriminala među studentima ukazuju na signifikantnu korelaciju strahova i vrijednosnih stavova ispitanika. Sve navedeno zorno prikazuje kompleksnost koncepta straha od kriminala, njegovu tradicionalnu precijenjenost uslijed kvantitativnog pristupa, te konačno i njegovu empirijsku neutemeljenost. Vrlo je izvjesno da je predmetnim istraživanjem, a kao i većinom sličnih istraživanja, zapravo empirijski „uhvaćen“ opći osjećaj nesigurnosti ispitanika, a koji se samo u manjem dijelu odnosi na specifični strah od kriminala, a koji ni po čemu nije fenomenološki osebniji od drugih mjerjenih strahova (poput straha od bolesti, izolacije u starosti, nezaposlenosti i sl.).

U potpunosti prihvaćajući stav *Kurya* i sur. treba istaknuti da je strah od kriminala ekstremno precijenjen i zapravo uopće ne predstavlja toliki problem u svakodnevnom životu ljudi kao što se to često pokušava prikazati. No i unatoč tome se rezultati navodno pouzdanih tradicionalnih istraživanja koriste ili pak zlorabe kao opravdanje za uvođenjem žešćih preventivnih mjera i represivnijih sankcija protiv počinitelja – takva kaznena politika može stvoriti dojam kako strah od kriminala valja u potpunosti eliminirati, iako je sasvim „normalno“ bojati se određenih situacija (npr. hodati noću sam po susjedstvu).⁶⁶

German Research Project. U: Alvazzi del Frate, A., Zvekcic, U. & Dijk, J.J.M. van (ur.). Understanding Crime. Experiences of Crime and Crime Control. Acts of the International Conference. Rim 18.-20.11. 1992., 137-152. URL: http://www.unicri.it/documentation_centre/publications/series/understanding/08_THE_INFLUENCE_OF.pdf [01.02.2012.] i *Kury, H.* (1994). Zum Einfluss der Art der Datenerhebung auf die Ergebnisse von Umfragen. Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform 77, 22-33.

⁶⁶ *Kury, Woessner, Lichtblau & Neumaier 2004, 7.*

4. ZAKLJUČAK

Međunarodno već duže prisutni, ali i u Hrvatskoj sve izraženiji aktivizam ka smanjenju straha od kriminala zasigurno će se nastaviti i dalje razvijati. Takav se trend ponajviše ogleda u kaznenoj politici, kako na planu preventivnih mjera, tako i u sferi represivnih kaznenopravnih rješenja (sjetimo se samo rasprave o uvođenju tzv. sigurnosnog čuvanja tijekom izrade novog Kaznenog zakona), koja se sve više udaljavaju od koncepta realne opasnosti od kriminala, a sve više približavaju osjećajima i strahovima od kriminalne viktimizacije. No, sve što je do sada poznato o strahu od kriminala, a potvrđeno je i nalazom predstavljenog istraživanja, negira smislenost i znanstvenu utemeljenost preventivnih i represivnih mjera kojima je cilj smanjenje straha od kriminala. Naime, strah od kriminala je samo dio (i to razmjerno mali) općih osjećaja nesigurnosti, tako da je teško zamisliti empirijski utemeljen set mjera, kojima bi se moglo ciljano utjecati na smanjenje straha od kriminala, a van konteksta općih osjećaja nesigurnosti. Uostalom, zašto bi upravo strah od kriminala, a ne recimo strah od nezaposlenosti ili pak strah od prometne nesreće, bio predmetom pojačanog državnog aktivizma? Posebice s obzirom na činjenicu, da strah od kriminala nije fenomenološki jedinstvena ili pak specifična pojava, a uslijed čega mu očito nedostaje konceptualni legitimitet.

Slijedeći koncept vulnerabilnosti i razmatrajući generalnu potrebu za smanjenjem općeg osjećaja nesigurnosti u društvu, valjalo bi zapravo aktivizam trenutno usmjeren na smanjenje straha od kriminala preusmjeriti na jačanje i unapređenje položaja te bolju zaštitu vulnerabilnih društvenih skupina: žena, starijih osoba, nacionalnih i vjerskih manjina, nezaposlenih i sl. Naime, sva istraživanja straha od kriminala, a kroz ukazivanje na signifikantne korelacije s navedenim sociodemografskim obilježjima, jasno ukazuju na povećan osjećaj nesigurnosti (pa i strah od kriminala) upravo među pripadnicima tih vulnerabilnih skupina.

Konačno, strah od kriminala nije, i ne smije biti, niti faktor, a kamoli osnova, za kreiranje državne reakcije na kažnjiva ponašanja. Zadaća je znanosti, u prvom redu sociologije i kriminologije, ali i struke, energično se suprotstaviti dnevno-političkoj zlouporabi rezultata istraživanja i ispitivanja javnog mijenja, te inzistirati na stvaranju realne kaznene politike utemeljene na empirijskim spoznajama i legitimnim konceptima.

FEAR OF CRIME AMONG STUDENTS OF THE FACULTY OF LAW IN SPLIT

One of the main challenges of this paper is to clearly define fear of crime as a sociological phenomenon in its terminological sense, and to critically analyze the basic criminological and sociological concepts that surround it. A key issue to be explored is the legitimacy of the fear of crime concept in itself. Based on such an introductory analysis, relevant international and domestic research on fear of crime shall be presented, as well as its key findings. Then the theoretical framework explaining fear of crime is explored, followed by the presentation and discussion of empirical research on fear of crime conducted in 2011 among students of the Faculty of Law in Split (N=243). Finally, there rises the question of what actually will be left for the relevant scientific disciplines, foremost sociology and criminology, if the state reaction to criminal behavior will be based upon questionably legitimate concepts about feelings and fears of citizens, instead of scientific insights as a result of empirical and theoretical research into crime?

Key words: *fear of crime, criminal victimization, students*